

BOEKBESPREKINGEN

R. Linskens, *Wat 'n leven!* 3: opvoeding en onderwijs, ziekten en geneeskunde in de middeleeuwen. Antwerpen/Amsterdam [1977] Uitgeverij De Nederlandsche Boekhandel. 208 blz.

In 'Gil Blas de Santillano' vertelt de Franse romanschrijver Alain René Le Sage (1668-1747) van een letterkundige, don Ignacio de Iogna geheten, die jaarlijks een aantal boeken liet drukken. Deze achtenswaardige geleerde las af en toe een aantal drukwerken en als hij zinnen tegenkwam die hij kon gebruiken, schreef hij deze op kleine, vierkante papiertjes. Zijn knecht reeg die papiertjes dan aan een stuk ijzerdraad en iedere guirlande vormde tenslotte een boek. "Wij maakten boeken bij de vleet", zei de knecht.

Nu is deze procedure niet zo wezenlijk anders dan wat vele historici altijd al gedaan hebben, maar men moet wel de kunst verstaan om de papiertjes in de juiste volgorde te rijgen. Bij Linskens echter is een logische opbouw niet het sterkste punt. Ook hij heeft in korte tijd een aantal boeken geschreven, ook hij doet dat op basis van oudere werken, maar bij hem is het moeilijk om de rode draad te vinden die door de papiertjes loopt.

Dat maakt het boek echter niet tot een mislukking. Het is een grabbelton, een vrolijk gekleurde guirlande inderdaad, van wetenswaardigheden over universiteiten en studenten, over de pest en andere ziektes, over geneeskunde en geneesheren. Daarbij wordt vooral aandacht geschonken aan het 'leuke' en het opzienbarende in de middeleeuwse samenleving. De aard van de bronnen is daaraan niet vreemd: niet te ingewikkelde boeken, gedeeltelijk dezelfde als in de vorige delen, vaak literaire werken zoals de Decamerone en enkele handboeken, ook weer Linskens' eigen voorgaande delen over 'Mannen en vrouwen' en 'Huizen en straten, eten en drinken', waarmee de gegevens van de tweede in de derde hand komen.

Het is een vrolijk en vlot geschreven boek, ondanks alle ellende en ziektes. Het is een boek dat niet te diep trapt in de valkuil voor medisch-historici: de behandeling van louter Grote Mannen In de Geneeskunde, integendeel, het behandelt ook het alledaagse leven van de gewone man en de praktijk van de ziekenverzorging. Het is ook een boek dat in een schoolbibliotheek niet misstaat, zolang het een bescheiden plaats krijgt.

Het vierde deel wordt in dit boek al aangekondigd: daarin staan ons 'recht, gerecht, onrecht' te wachten.

D.A. Berents

Arne Zuidhoek, *Zeerovers van de Gouden Eeuw*. Uitg. De Boer Maritiem, Bussum 1977, 160 blz. + ill., prijs f 39,50. (ISBN 90.228.1967.1)

Zuidhoek heeft met zijn boek ons in de eerste plaats een fraai geïllustreerde (eigen werk) uitgave bezorgd. Zijn tekeningen roepen de sfeer van de Noordafrikaanse kasba's, galeien, koopvaarders en hun bemanningen op levendige wijze op. De titel van het boek is enigszins misleidend. Het gaat alleen om de kaapvaart in de Middellandse zee. Maar de auteur heeft van deze problematiek dan ook een grondige studie gemaakt. De lijst van geraadpleegde werken en het notenapparaat getuigen daarvan.

Een paar hoofdstukken over de positie van het Byzantijnse rijk, de opkomst van de Islam en haar ondergang in Spanje, gevolgd door de exodus van de Moren naar Noord-Afrika vormen de inleiding tot het kaperij-gebeuren in de 16e en 17e eeuw. Schilderachtige figuren van Hollandse afkomst — Simon de Danser, Soliman Reys of de Veenboer uit Hoorn, Jan Jansz. uit Haarlem, Claes Compaen en Ali Pichenio, die Zuidhoek op goede gronden toch uit de Nederlanden laat komen, passeren de revue. Het blijkt dat deze lieden en velen van hun mederenegaten in het politiek en economisch gebeuren in Noord-Afrika meetelden en ook daarbuiten aanzien genoten. Een Jan Jansz. uit Haarlem kon bijv. rustig met zijn schip en bemanning in de Republiek overwinteren.

Uit de gegevens die Zuidhoek aandraagt blijkt ook dat het lot van de gevangen genomen schepeelingen niet zo gruwelijk is geweest als ons wel eens wordt voorgeschoteld. Vaak kregen galeiroeiers (slaven) een deel van de buit. Ook genoten ze een redelijke bewegingsvrijheid. Pierre Dan van de orde der Trinitariërs, belast met het vrijkopen van slaven, klaagde over het zwakke geloof van veel Christenen. Deze verkozen nog al eens de tulband boven het kruis. In 1634 telde hij in Algiers 25.000 christen-slaven en 8000 renegaten. Niettemin, het leven van de zeeman was in die tijd — het is ook uit andere studies bekend — weinig benijdenswaard. Admiraal Van Neck schreef in 1601 dat men 'liever int tuchthuys zitten mocht ende hout raspen . . . dan soo byder see te varen'. En hij was niet de enige die er zo over dacht.

Juist de internationale politiek: strijd tussen Frankrijk en Spanje, conflicten tussen Italië en het Turkse rijk en de daar zich omheen groeperende wisselende partijenschappen, bood de Barbarijse zeeroovers een lucratief bestaan. Zo winstgevend dat de Republiek heel wat afgemarchandeerd heeft om met de heren tot vredesverdragen te komen. Michiel de Ruyter heeft er in de jaren vijftig van de 17e eeuw aardig wat diplomatieke ervaring opgedaan. In de tweede helft van de 17e eeuw nam de omvang van de kaapvaart in de Middellandse Zee af. Het Caraïbische gebied ging meer mogelijkheden bieden. De teruglopende handel in het mediterrane gebied was aan deze ontwikkeling niet vreemd.

Het boek sluit af met een verhandeling over de Noordafrikaanse scheepstypen (chebek) en gegevens over de verschillende havensteden waar de kapers hun domein hadden. Ook ontbreken een verklarende woordenlijst, literatuuropgave en register niet. Slechts twee opmerkingen: waarom op blz. 14 'disaster' voor ongeluk en op blz. 15 'Adriatic' voor Adriatische zee? Het is m.i. een boek dat wat oudere leerlingen (bovenbouw HAVO/VWO) zeker zal kunnen boeien. Jammer dat het nogal prijzig is.

P. van Hees

Dr. G.J. Schutte, Mr. G. Groen van Prinsterer. (2e druk, Oosterbaan & Le Cointre B.V., Goes 1977, 183 blz. prijs. f 16,50)

Dit boek is de tweede druk voor een beknopte biografie van Groen van Prinsterer, die als inleiding voor een algemeen lezerspubliek is bedoeld. In vergelijking met de eerste druk zijn enkele passages verbeterd, de literatuurlijst is aangevuld en in een drietal *Opmerkingen* zijn nieuwe gegevens verwerkt. In *Opmerking I* betreffen deze Groens familieachtergrond: een progressief intellectueel predikantenmilieu waartegen zijn orthodox calvinistisch orangisme wel sterk afstak, in *Opmerking II*: Groen en de reactie tegen 1848 en in *Opmerking III*: Groens nalatenschap. De toegevoegde *Opmerkingen*, in het bijzonder de tweede, bevestigen het in de voorafgaande hoofdstukken geschetste beeld van Groen.

Samengevat komt dat beeld op het volgende neer. Groen was geen staatsman, maar Evangeliebelijder, zoals de bekende typering zegt. In een tijd van ontkerstening confronteerde hij zijn volksgenoten met het Evangelie. Men mag hem dan ook niet kortweg conservatief noemen. Zeker, in zijn geschriften kan men zonder moeite conservatieve gedachten aanwijzen, maar hij was noch naar intentie, noch naar realisering conservatief. Terwijl hij zijn leven lang de geest waaruit de grondwet van 1848 voortkwam bestreed, droeg hij door zijn praktisch aanvaarden van de resultaten ervan bij tot de vestiging van onze parlementaire democratie.

Niet iedereen zal zich met deze kijk op Groen kunnen verenigen. Hij was onomwonden voorstander van een klassenmaatschappij en hij bestreed de beginselen van de democratie die hij democratie noemde. Wie hem desondanks tot de grondleggers van het parlementaire stelsel rekent, moet Van Agt later een aandeel in de liberalisering van de abortuswetgeving toeschrijven omdat tijdens zijn ministerschap de klinieken niet gesloten werden. Waarom zou men Groen geen conservatief mogen noemen? Juist zijn calvinistisch gefundeerd conservatisme maakte hem tot de bijzondere figuur die hij was. Zijn principiële uitgangspunten plaatsten hem niet alleen tegenover de democratie, maar brachten hem ook tot een scherpe afwijzing van het Pruisische nationalisme. Hij aarzelde niet in dat verband naar het rijk van de Anti-christ te verwijzen.

Dat Schutte de afschuw van Groen tegen de geest van de Revolutie deelt, is zijn goed recht. Dit leidt er echter wel toe, dat de passages die hij aan de 'Franse Tijd' wijdt, tot tegenspraak noden. Zinnen als: 'Jacobijnen die als met een stormram op het oude inbeukten' en 'Men had zich uitgeleverd aan de Franse broederschap' doen m.i. de Nederlandse patriotten geen recht en zijn moeilijk in overeenstemming te brengen met de moderne literatuur over de 'Bataven'.

Met betrekking tot de bespreking van het conflict Groen-Van der Brugghen zou ik willen opmerken dat de polemiek van Brouwer en Gilhuis over deze kwestie in KLEIO 5/1975 er nog eens aan heeft herinnerd, dat er naast de opvatting van Goslinga, waarnaar Schutte verwijst, ook een andere kijk op het conflict bestaat. De geïnteresseerden beveel ik graag: Anton B. Lam, *Openbaar of bijzonder onderwijs? De visie van Mr. J.J.L. van der Brugghen op het schoolvraagstuk in Nederland* ('s Hertogenbosch, 1969) ter lezing aan.

Het aardige van Schutte's biografie is, dat het boek zelf het materiaal aandraagt waarmee men de visie van de schrijver kan bestrijden. Zijn boek is een goed geschreven studie die aan de vele aspecten van Groens optreden evenwichtig aandacht schenkt. Het berust op een gedegen kennis van zaken en biedt in kort bestek zeer veel informatie. Ik heb het met erg veel plezier gelezen.

G. Groenhuis